

A helyreállító igazságszolgáltatás trendjei és forrásai

A helyreállító igazságszolgáltatás különböző folyamatok és jelenségek összességével áll kölcsönhatásban. Ezek közül a különböző elemzések és kutatások a következőket használják fel a leggyakrabban: a dekolonizációs mozgalmakat és kulturális igazságszolgáltatást; a kormányzati folyamatok mutációit; a jóléti büntetőjogi intézmények krízisét és az első áldozat-bűnelkövető békéltető projekteket; valamint az európai és nemzetközi javaslatok és törvényhozás befolyását.

Az itt közölt tanulmány a Multidimenzióális Helyreállító Igazságszolgáltatás Mindenkinek elnevezésű AGIS2006-os projekt zárótanulmányához írt romániai összefoglaló alapján készült.¹

■ HELYREÁLLÍTÓ IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS ÉS KULTURÁLIS IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS

Az egyik legfontosabb forrást a *dekolonializációs mozgalmak*, valamint a XX. században élő népcsoportok önkormányzathoz és önmeghatározáshoz való jogának megerősítése képviselik. Egyéb következményeik mellett, ezek a mozgalmak vezettek az *identitás és a kulturális hagyományok megerősödéséhez*, és így a *konfliktusmegoldás újabb formáihoz*. Ezek azok, amelyek megmagyarázzák a korábban *kulturálisnak, vagy közösségi-nek* nevezett igazságszolgáltatás, valamint a konfliktusokat helyreállító szándék premodern (pontosabban a kolonizációt megelőző) formái (Új-Zéland – *Pakeha*, Dél-Afrika – *ubuntu*, Észak-Amerika – *nalyeeh*, la indienii Navajo, Kanada stb.) iránt újra megnyilvánuló érdeklődést.

Új-Zélandon az igazságszolgáltatási rendszer kialakításának fontos része volt a dekolonializációs folyamat, a szuverenitás (*tino rangatiratanga*) megszerzése, és a Maori populáció saját önkormányzati rendszerének kiépítése. „Moana Jackson szerint alapvető fontosságú volt ebben a folyamatban, hogy felismerték: a koloniális függőségnek nagy hatása volt a szociális-gazdasági egyenlőtlenségekre, ami növekvő elszegényedéshez és bűnözéshez vezetett. A kolonializáció olyan folyamat, amelyben az elnyomók teljes egészében elveszik a jogot a leigázottaktól, hogy döntéseket hozzanak és saját maguk törvénykezdhessenek (...). Ennek a folyamatnak integrált részét képezte a Maori igazságszolgáltatási rendszer visszaállítása.” (Jackson, IN: McElrea, 1995:33). Ez a folyamat vezetett a maori közösségekre jellemző, a konfliktusok megoldására vonatkozó hagyományos gyakorlatok újraalkalmazásához. Ezek közül a *családi csoport-tanácskozás*, és a *közösségi csoport-tanácskozás* váltak a helyreállító igazságszolgáltatási rendszer legismertebb gyakorlataivá. (McElrea, 1995:61). Ezeket egy sor változtatással ugyan, de átvették Ausztráliában, Amerikában, Európában és Ázsiában is. Ezek váltak az áldozat-bűnelkövető mediáció után a legszélesebb körben alkalmazott helyreállító gyakorlatokká, ahogy azt a Helyreállító Igazságszolgáltatás Nemzetközi Intézetének (International Institute for Restorative Justice) elemzése is mutatja.

¹ A fordítást Korinek Beáta készítette

■ A HELYREÁLLÍTÓ IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS ÉS A KONFLIKTUSMEGOLDÁS HAGYOMÁNYOS GYAKORLATAI

Egy másik fő forrás, melyet vizsgálatunkban azonosítottunk, a *kormányzati szinteken képződő mutációkra* (azaz az *államok eltérő gyakorlatára*) vonatkozik a modern világ *regionalizmusával és újra-középkoriasítási folyamatával* kapcsolatos kontextusában (J.Rosenau). David Garland szerint, a kormányzati szinteken végbemenő változtatások a modern társadalom alapító mítoszainak az elkopásával vannak kapcsolatban: „azon mítoszok elkopásával, amelyek szerint a szuverén állam képes megvalósítani az igazságszolgáltatást és a rendet, és képes kontrollálni a bűnözés mértékét azon határokon belül, ahol a szuverenitását gyakorolja. A bűnözés mértékének kontrollálásában egy állam azon kapacitásának határai, hogy kormányozni tudja a társadalmi életet, minden részletével együtt sokkal jobban körvonalazottak most, mint valaha is voltak a kései modern korszakban.

Miután olyan kontrollfunkciókkal és felelőségekkel ruházta fel magát, amelyek régen a civil társadalom intézményeihez tartoztak, a kései modern korszaknak ma a saját tehetetlenségével kell szembenéznie, hiszen nem képes a bűnözéssel és bűnözői magatartással kapcsolatban a kellő kontrollt elérni.” (Garland, 2001:109, 110) Mostanában figyeltünk fel arra, hogy „a kormányzás új formái néhány olyan kompetencia áthelyezését eredményezték, amelyek a modern korban az államhoz és a helyi közösségekhez tartoztak. Ezen folyamat kontextusában, a helyi önkormányzatokkal karöltve, a közösségek felvállalták a polgári biztonság megteremtésének felelősségét, valamint azt, hogy megpróbálják kontrollálni a bűnözést a hagyományos igazságszolgáltatási rendszeren kívül. Ezzel a háttérrel azok az alternatív, nem állami konfliktusmegoldó stratégiák, amelyek jelen voltak a közösség igazságszolgáltatás hagyományában, most nagyobb figyelmet kaptak.” (D. Balahur, P. Balahur 2006.). Egy olyan logika alapján, amely eltér a modern kísérletben szereplőtől, amelyben az egyik fél veszít, a másik pedig nyer, ezek a stratégiák párhuzamosan engedik a konfliktus megoldását és a benne résztvevő szereplők társadalomba való reintegrálását.

Jó példa erre a zsidó közösségben alkalmazott rendszer Izraelből vagy a diaszpórából. A modernizációs folyamatok időközben kifejlesztett hagyományos rendszere mellett a zsidók-

nak van egy nagyon régi mediációs konfliktusmegoldó hagyományuk: a *psharah*. Ez a civil, üzleti és családi konfliktusmegoldó hagyomány teljesen kizárja azt a fajta stratégiát, amelyben az egyik fél veszít, a másik pedig győz. A *psharah* egy olyan mediációs formát képvisel, amelynek alapjai nagymértékben a vallási hagyományokon nyugszanak, és amelyek a konfliktus megoldását a felek közötti kompromisszumra építik.

„A Talmud, amelyben meg van határozva a zsidók igazságszolgáltatási rendszerének alapja, megkülönböztetően említi azon formális döntéshozatalokkal kapcsolatos mediáció előnyeit, amely esetekben csak az egyik fél nyer.” (Steinberg, 2006:5). A mediáció során – *psharah* – a *békétárgyalások* és az *igazságszolgáltatással kapcsolatos tárgyalások* egyidőben, párhuzamosan zajlanak, a konfliktus megoldásra kerül, és a közösség békéje újra biztosítottá válik. A Talmud kiköti, hogy csak a *psharah* segítségével lehet elérni az igazságszolgáltatás ideális formáját (*mishpat shalom*), és magát az igazságszolgáltatást (*mishpat tzedek*).

Az általam lefolytatott kutatásban arra voltam igazán kíváncsi, hogy Romániában milyen mértékben használják még mindig a konfliktus megoldásának *tradicionális stratégiáit*. Ilyen gyakorlatokat némely etnikai kisebbségek szintjén fedeztem fel. A roma közösség emberemlékezet óta a konfliktus megoldásának egy sajátos módszerét alkalmazza, amit úgy hívnak, hogy *cigány békétárgyalás* (*Gypsy peace trial*), vagy „*Stabor*”. A beszélgetés, amit Margareta Her anuval, a „Ia^oi megye Roma problémáiról” elnevezésű szervezet tanácsosával folytattam, aki lehetővé tette számomra, hogy rekonstruálhassam a *Stabor*-ral kapcsolatos feltételeket, eljárásokat. (3)

■ A CIGÁNY BÉKETÁRGYALÁS - CRISS RROMANI

MH: *A roma közösség jelenleg az egész világon elterjedt. A mi gyökereink nagyon régre nyúlnak vissza, és Indiához kapcsolódnak. Különböző neven ismernek minket: Angliában „utazó cigányok”, Franciaországban ‘tziganes’ vagy ‘manouches’, Németországban ‘Sinti’, Spanyolországban ‘gitanos’, stb. A Romániában leggyakrabban használatos kifejezés a ‘roma’.*

DB: *A roma közösségekkel kapcsolatos tanulmányokban és kutatásokban néha a „zárt közösség” kifejezést használják. Ez vajon mennyire felel meg a mai helyzetnek?*

MH: *Egyik kultúra sem egy sziget. Közösségünk hagyományai összekeveredtek másokéval; adtunk is, kaptunk is. Vannak azonban olyan hagyományaink is, amelyek az idők kezdete óta nem változtak. A békétárgyalás egy ezek közül.*

DB: *Hogyan jellemezné a békétárgyalást a hagyományos, bírósági konfliktusmegoldó gyakorlatokkal összevetve a roma közösségek tagjai között?*

MH: *A békétárgyalás prioritást élvez az állami tárgyalással szemben. A mi tradícióink és hagyományaink alapján csak ezen a módon lehet valós igazságot szolgáltatni. A roma békétárgyalás egy jogszokás, és a közösségünk tagjai ezt tartják megfelelőnek.*

Mivel a feleknek le kell tenniük a roma esküt, és a büntetőeljárást a „jus sacramentum” alapján folytatják le, ezért a felek hisznek abban, hogy csakis az igazság hangzik el. Az igazságot nem lehet az állami tárgyalás alapján megtalálni, mivel annak a szereplői nem roma származásúak, hanem egyéb etnikumhoz tartoznak (gagii, gádzsók), ezért nem lehet őket megérteni. Ezen okokból a roma tárgyalás előnyt élvez a többivel szemben. Abban az esetben, ha a romák részt is vesznek az egyéb tárgyalásokon, azok nem számítanak nekik. Inkább felkéri a közösséget, hogy szervezzenek meg egy stabor találkozózt a közösségen belüli valós béke elérése érdekében.

DB: *Mi a békétárgyalás közösségen belüli szerepe?*

MH: *Az egyik oldalon a roma békétárgyalásnak, ahogy a név is sejteti, az a célja, hogy a jogszokási gyakorlatok és stratégiák alapján megtalálja a megoldást a roma közösség tagjai közötti konfliktusokra. A másik oldalon pedig az a dolga, hogy helyreállítsa a békét a közösségen belül.*

DB: *Hogyan kezdődik egy ilyen békétárgyalás, és mik a szabályai, rituáléi?*

MH: *A békétárgyalás úgy kezdődik, hogy a konfliktusba keveredett szereplők családtagjai kifejezik a tárgyalás iránti kérésüket. Meghatároznak egy időpontot, és azt az egész közösség számára kihirdetik, hogy mindenki részt vehessen a tárgyaláson. A hagyományok alapján a tárgyalás az egész közösség részvételével és előtt zajlik. A bírakat a felek ajánlják, és választják meg. Ha valamelyik fél számára valamelyik bíró nem megfelelő, azt lecserélik. A megválasztásuktól kezdve, a bírának együtt kell maradniuk az egész tárgyalás végéig. Amennyiben az több napon át tart, a bírának együtt kell élniük és étkezniük egymással. A tárgyalás egész ideje alatt tilos a bírának kapcsolatba kerülniük bármelyik résztvevő féllel is. Ha a legkisebb gyanú is felmerül, hogy bármelyik bíró kapcsolatba került bármelyik, a tárgyaláson szereplő féllel, őt azonnal leváltják, és kötelezhetik az ezáltal felmerülő költségek megfizetésére. A bírakat a felek fizetik meg, egy „vatrai”-nak nevezett összeggel, amit az ítélet kihirdetése előtt kell nekik átadni.*

A tárgyalás a szabad ég alatt zajlik, az egész közösség előtt. Egy ceremóniával kezdődik, amelyben a bírák hangosan beszélnek a titkos béke-ítéletéről amit úgy hívnak, hogy „salahimos” vagy „alav romanos”. A tanácskozás során a felek egymást követve mondják el a véleményüket az ügygel kapcsolatban az erre kialakított pulpitusnál. A hagyományok szerint a beszédekben amiket előadnak, megszólítják az egész közösséget és a bírakat, megfelelő udvariassági formulákat használva – „romale hai shavale” vagy „raia crisinatori” (kedves romák, és kedves bírák). A bírának módjukban áll kérdéseket föltenni, hogy véleményt tudjanak alkotni. A felek által hozott tanúkat szintén meghallgatják. A roma békétárgyalások alkalmával a felek családtagjai is lehetnek tanúk, hiszen úgyis az az alapfeltevés, hogy senki nem hazudik.

Amennyiben kétség merül fel valamelyik tanú vallomásának igazságával kapcsolatban, a tanút felkéri, hogy eskü alatt valljon.

DB: Mi a szerepe az eskünek a roma béketárgyalás során?

Az eskü a béketárgyalás egy külön szakaszát képviseli. A korábbi viták, ellentmondásos szituációk, kétségek és gyanakvások miatt minden alkalommal alkalmazzák. A bírák határozzák meg, hogy kinek és milyen körülmények között kell esküt tennie. A hagyományok alapján az esküt le lehet tenni egy feszület, szentelt víz, disznóhús, tűz, égő gyertya vagy egyéb szent tárgyak mellett. Miután valaki letette az esküt, azt nem lehet már megkérdőjelezni, nem lehet megjegyzéseket fűzni hozzá. „Conform tradi iei, jurământul se poate depune pe cruce, pe apă, pe carne de porc, pe foc, lumânare aprinsă sau alte elemente sacre. Odată prestat, jurământul nu mai poate fi comentat, sau contestat.” Az eskü segítségével minden ellentmondásos helyzetet meg lehet oldani, és az igazságot meg lehet találni. Ez általában a végső szakasz, amelyet a bírák ítélelhirdetése követ. Vannak olyan esetek is, amelyekben az ítélelhirdetés már nem is szükséges, mivel az eskü segítségével a résztvevő felek békét kötöttek.

DB: Mik azok a megoldások, szankciók amelyeket a béketárgyalás eredményeként a bírák kihirdethetnek?

MH: A hagyomány határozza meg, hogy valami hierarchikus szankciót alkalmaznak-e: morális aggályok megfogalmazását az egész közösség előtt a konfliktus elkezdése miatt bűnösnek talált fél számára; bizonyos pénzüsszegek megfizetését; a közösségből való kizárást. A morális aggályok megfogalmazása a legenyhébb. Bizonyos pénzüsszegek megfizetése a leggyakoribb. A közösségből való kizárás a legsúlyosabb szankció, amelyet csak kivételes, a legsúlyosabb bűncselekmények elkövetésével kapcsolatban hirdetnek ki. Ez a fajta büntetés megfosztja az elkövetőt a bosszúállás lehetőségétől, és visszaállítja a közösségen belüli békét. Attól a pillanattól kezdve, ahogy kihirdetik a büntetést, a közösségen belüli békét visszaállítottak nyilvánítják.

(A beszélgetéseket és interjúkat 2006 októberében és novemberében folytattuk le, és Margareta Heranu engedélyével adtuk ki.)

A roma béketárgyalás, „Criss rromani”, a roma kulturális hagyományok és a roma közösségek konfliktusmegoldó gyakorlataival kapcsolatos jogalkotó szabályok része. A béketárgyalást a felek fellebbezésének ellenére is (ami néha kötelező az állami törvények miatt), és a bírósági tárgyalások eredményeitől függetlenül is lefolytatják. A célja, ahogyan az a fenti párbeszédből is kiderül, az, hogy visszaállítsák a közösségen belül a békét, a konfliktus által érintett személyek méltóságát stb. A közösségen kívül azonban ennek semmi hatása nincsen.

A stratégiák ezen típusa felkeltette a politikusok érdeklődését annak érdekében, hogy megoldást találjanak a túlterhelt bíróságok problémáira, a börtönökben kisebbségi csoportok felülreprezentáltságára. Ezek mellett olyan megoldást keresnek, amely csökkenti a *bűncselekményektől való félelmet*, ami a nyugati országokban is elsődleges fontossággal bír. Néhány közösségben ezek a gyakorlatok már régebben is léteztek, és valószínűleg most csak újra felfedezték őket, mint a nem állami kon-

fliktusmegoldás lehetséges eszközeit, vagy azok kiegészítésének lehetőségeit. A kormányzati szinteken (amelyek magukban foglalják a törvénykezést is) észlelhető változások eredményeként például Kanadában úgy döntött a Királyi Bizottság (Royal Commission), hogy elismeri az őslakosok (first nation) azon jogát, hogy maguk hozhassák létre a saját közigazgatási és törvénykezési rendszerüket. A bizottság úgy határozott, hogy az alternatív igazságszolgáltatási rendszerrel kapcsolatos jogi kezdeményezéseknek szabad utat adnak. Ezek egyik eszköze az önkormányzat, a másik pedig az, amely a létező rendszerben szeretne bizonyos változtatásokat elérni. (Rudin, 2005:89).

Az egyéb közösségek számára a kormányzat és az igazságszolgáltatási rendszer elbizonytalanodása ahhoz vezetett, hogy olyan, egyéb alternatív gyakorlatokat vegyenek át, amelyeknek erős a közösség-összetartó ereje. Ennek a családi csoport konferencia az egyik tipikus esete. Ezt Új-Zélandról vették át, amikor a fiatal bűnelkövetőkkel szebeni hatékonyabb megelőző, kezelő módszerekhez kerestek hatékonyabb alternatívákat.²

*Prof. Doina Balahur
(A tanulmány bibliográfiája elérhető a szerkesztőségben.)*

AGIS 2006

² Erről részletesen: Herczog Mária (szerk): *Megbékélés és jóvátétel*, CsaGyl Könyvek, Budapest, 2003

1 %

Köszönjük, hogy segített a gyermekvédelem megerősítésében 2007-ben is! Az összegyűlt felajánlások értéke 448 038.- Ft volt, amit mediációs szolgáltatásunk elérésének fejlesztésére, a rászorulóknak ingyenes mediációjára fordítottunk. Ha megteheti, döntsön most is így: ajánlja fel a Család, Gyermek, Ifjúság Kiemelten Közhasznú Egyesületnek személyi jövedelemadójának 1%-át! Adószámunk: 18067752-2-42

Felhívjuk figyelmét, hogy a 2007. évi SZJA egyháznak felajánlható 1%-a a 1627-es technikai szám megadásával a gyermekszegénység elleni program támogatását segíti.

Kérjük, ha egyik egyháznak sem kívánja átutalni, adója egy százalékával támogassa a gyermekszegénység elleni programot!

Köszönjük!